

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ในประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ เนื่องจากเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่ในประเทศนับถือและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีต รวมทั้งยังเป็นรากฐานที่สำคัญทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากการที่วัดกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนในทุกท้องถิ่น นอกจากนี้วัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมกลมกล่อมเกลาจิตใจของชาวไทยให้มีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม ตามแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมไทยมีความร่มเย็นเป็นสุข มีเอกลักษณ์ของตนเอง ประชาชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง มีความปรองดองสามัคคี เป็นปึกแผ่นมั่นคงตามควรแก่เหตุปัจจัยตลอดมา แม้พระมหากษัตริย์ก็ทรงเป็นพุทธมามกะ และในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุขของชาติ เป็นผู้นำในการปกครอง เมื่อได้ทรงมองเห็นคุณค่าและความจำเป็นของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมา ก็ได้ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ทรงอุปถัมภ์ปกป้องสถาบันพุทธศาสนาด้วยการทำนุบำรุง ส่งเสริมและจัดวางระบบต่างๆ ให้เรียบร้อยและเป็นไปด้วยดี (กรมการศาสนา, 2534)

นับเป็นเวลากว่า 2500 ปีที่พระพุทธเจ้า องค์พระศาสดาในพระพุทธศาสนาได้ประทานหลักธรรมคำสอนแก่เหล่าพุทธศาสนิกชน เพื่อใช้เป็นหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจให้ดำรงตนอยู่ในความดี ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข พระธรรมปิฎกพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ปราชญ์ได้ขนานนามถวายและพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกเสมอ คือคำว่า “พระบรมศาสดา” หรือ “พระบรมครู” ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือ ผู้เป็นยอดของครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า “สตฺถา เทวมนุสฺสานัน” แปลว่า พระศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า “อนุตฺตโร บุริสทมฺมสารถิ” แปลว่า เป็นสารถีฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า ซึ่งพระนามเหล่านี้ได้แสดงความหมายอยู่ในตัวว่า ปราชญ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชาและยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นนักการสอนและนักการสื่อสารที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการสื่อสารเพื่อการอบรมสั่งสอนและได้ทรงประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี (พระธรรมปิฎก, 2537: 1-2)

ในทางพุทธศาสนา การที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นสัมมาสัมพุทธะ และไม่ใช่ว่าปัจเจกสัมพุทธะแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นพระพุทธเจ้าแห่งนิเทศศาสตร์ แปลว่าท่านสั่งสอน มีปัจเจกพุทธะที่บรรลุธรรมแล้วไม่สั่งสอน ไม่สั่งสอนคือเลือกที่จะไม่สื่อสาร หรือไม่มีความสามารถในการสื่อสาร แต่สัมมาสัมพุทธะแปลว่าท่านตรัสรู้แล้วมาสั่งสอน สั่งสอนได้ก็ต้องสื่อสารได้ หลังการตรัสรู้ได้ต้นโพธิ์ ความดังเลประการแรกของพระพุทธเจ้าคือ สาธยายธรรม คือความดังเลทางนิเทศศาสตร์ ดังแล้วว่าท่านจะสอนดีหรือไม่ แล้วท่านก็สรุปว่ามีเวไนยสัตว์ คือสัตว์ที่ฟังสั่งสอนได้ และด้วยความมีเมตตาธรรมท่านจึงได้ตัดสินใจ อันเป็นการตัดสินใจครั้งสำคัญของนิเทศศาสตร์ คือตัดสินใจสอนหรือสื่อสารนั่นเอง (สุวรรณา สถาอานันท์ อ้างถึงใน ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์, 2549: 97)

ความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในด้านที่เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการอบรมหลักธรรมคำสอนนั้น แสดงให้เห็นได้เด่นชัดโดยอาศัยประจักษ์พยานต่างๆตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในช่วงที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปนั้นเป็นถิ่นนักราชญา เต็มไปด้วยศาสตราจารย์เจ้าลัทธิต่างๆเป็นอันมาก แต่ละท่านล้วนมีชื่อเสียงและมีความสามารถ ผู้ที่มาเผชิญพระองค์นั้น มีทั้งมาดีและมาร้าย มีทั้งที่แสวงหาความรู้ มาลองภูมิ และที่ต้องการมาชมมาปราบ แต่พระองค์สามารถประสพชัยชนะในการสื่อสารกับบุคคลต่างๆเหล่านั้นด้วยวิธีการต่างๆ จนมีพระนามนำเด่นมาถึงปัจจุบัน ในส่วนของหลักธรรมคำสอนของพระองค์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อและหลักปฏิบัติที่แพร่หลายอยู่ในสังคมสมัยนั้น เช่น การทำลายความเชื่อถือเรื่องวรรณะ จึงทรงจัดตั้งระบบคำสอนและความเชื่อถืออย่างใหม่ให้แก่สังคม จึงทำให้เป็นที่ยอมรับในการกระทำของพระองค์อย่างกว้างขวางเนื่องจากการยากที่จะทำให้คนเปลี่ยนความเชื่อใหม่ รวมทั้งขอบเขตในการสื่อสารของพระองค์กว้างขวางมาก ทั้งโดยเทศะและระดับชนในสังคม ต้องเสด็จไปเพื่อทำการสื่อสารอบรมในหลายถิ่นแคว้น พบคนทุกชั้นในสังคม ซึ่งมีระดับความเป็นอยู่ ความเชื่อถือ การศึกษาอบรม นิสัยใจคอ และสติปัญญาแตกต่างกันทุกแบบทุกชนิด ก็ทรงสามารถสื่อสารให้คนเหล่านั้นเข้าใจได้และยอมเป็นศิษย์ของพระองค์รวมทั้งพระมหากษัตริย์ โดยทรงอาศัยวิถีในการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามแต่บุคคล ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง ซึ่งการที่พระพุทธศาสนาที่เจริญมาได้ตลอดเวลานับพันปี แพร่หลายเป็นที่นับถืออยู่ในประเทศต่างๆ จนกลายเป็นสถาบันใหญ่และสำคัญในสังคมดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งในประเทศไทยที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยืนยันอย่างชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาดำรงบทบาทในฐานะที่เป็นรากฐานชีวิตของชาวไทยมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยสืบมาจนถึงปัจจุบัน ประจักษ์พยานเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ จากการใช่วิธีต่างๆในการสื่อสารกับเหล่าศาสนิกชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี(พระธรรมปิฎก, 2537: 2-3)

เด็ก เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ ในการนำพาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในอนาคต ดังเมื่อครั้งพุทธกาล มีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "อะไรคือสมบัติที่มีค่าสูงสุดของมนุษยชาติ" พระพุทธองค์ตอบว่า "เด็กคือสมบัติที่มีค่าสูงสุดของมนุษยชาติ" (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2538) ดังนั้นการพัฒนาคนในประเทศโดยเริ่มพัฒนาตั้งแต่วัยเด็ก จะเป็นการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมปลูกฝังแนวทางในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งนำความรู้ที่เกิดจากเรียนรู้ไปพัฒนาชุมชนและประเทศของตนในอนาคตต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า "เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า"

ปัจจัยประการหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นก็คือ การพัฒนาสมาชิกหรือประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ในด้านต่างๆ เพื่อให้เป็นบุคคลที่เจริญพร้อมไปด้วยวิถีคิด พฤติกรรมและจิตใจ คือมีความรู้ คุณธรรมและจริยธรรม มีศักยภาพ สามารถพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้มีความเจริญ สามารถพึ่งพาตนเองได้ อันจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ที่เน้นกระบวนการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการพัฒนา

การพัฒนา "เด็ก" ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นชนบท จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้ขาดโอกาสในการเข้าถึง "ความรู้" เมื่อเทียบกับเด็กที่อาศัยอยู่ในตัวเมือง รวมทั้งปัจจัยด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น เครื่องอุปโภค บริโภค อุปกรณ์การเรียนหรือทุนทรัพย์ ดังนั้นการให้โอกาสกับเด็กเหล่านี้ โดยการปลูกฝังแนวทางในการพัฒนาตนเอง จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะเมื่อพวกเขาสามารถพัฒนาตนเองได้ ก็จะสามารถพัฒนาท้องถิ่นของพวกเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน

จากประจักษ์พยานในพระปริชาสามารถด้านการนำพุทธวิธีมาใช้สื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมนั้น แสดงให้เห็นว่า วิธีที่พระองค์ทรงใช้ในการสื่อสารหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนานั้นเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงบุคคลที่ท่านต้องการจะสื่อสารให้เกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อว่า หากมีการศึกษาถึงวิธีการสื่อสารเพื่อการอบรมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือพุทธวิธี แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารกับเด็กในชนบท จะทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง มีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเจริญ พึ่งพาตนเองได้และเป็นแนวทางหนึ่งในการนำเอาพุทธวิธีมาประยุกต์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ อีกด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารกับเด็กเพื่อการพัฒนาตนเองตามแนวอุดมคติ 5 ประการ ซึ่งประยุกต์จากหลักเบญจศีลเบญจธรรม และเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานที่ชาวพุทธพึงกระทำจากการจัดกิจกรรมค่ายสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองและชุมชนได้ในอนาคต

ปัญหำนำวิจัย

1. การประยุกต์พุทธวิธีในการสื่อสารเป็นกิจกรรมค่ายสัมพันธ์สำหรับเด็ก เพื่อการพัฒนาตนเอง มีรูปแบบและวิธีการอย่างไร
2. เด็กมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองจากการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายสัมพันธ์ โดยการประยุกต์พุทธวิธีในการสื่อสารอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อนำพุทธวิธีในการสื่อสารมาประยุกต์ใช้กับเด็กเพื่อการพัฒนาตนเองตามหลักอุดมคติ 5 ประการที่ประยุกต์จากหลักเบญจศีลเบญจธรรม
2. เพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจของเด็กในด้านการพัฒนาตนเองตามหลักอุดมคติ 5 ประการที่ประยุกต์จากหลักเบญจศีลเบญจธรรม จากการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายสัมพันธ์

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์พุทธวิธีในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาตนเองของเด็กใน ต.แม่เมาะ จ.ลำปาง” ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตในการวิจัย โดยทำการเลือกศึกษาเด็กที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 2 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านทางสูง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง จำนวน 66 คน
2. โรงเรียนบ้านปงชัย ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง จำนวน 34 คน

จำนวนดังกล่าวเป็นจำนวนนักเรียนทั้งหมด ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของทั้ง 2 โรงเรียนที่สามารถมาร่วมกิจกรรมค่ายสัมพันธ์ได้

โดยใช้รูปแบบของการจัดกิจกรรมค่ายสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาความสามารถในการพัฒนาตนเองตามแนวอุดมคติ 5 ประการ ซึ่งประยุกต์จากหลักเบญจศีลเบญจธรรม อันเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานที่ชาวพุทธพึงกระทำ ได้แก่

- ความเมตตากรุณา สอดคล้องกับเบญจศีลข้อที่ 1 คือ การไม่ฆ่าสัตว์ และเบญจธรรมข้อที่ 1 คือ ความเมตตากรุณา
- ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สอดคล้องกับเบญจศีลข้อที่ 2 คือ การไม่ลักทรัพย์ และเบญจธรรมข้อที่ 2 คือ การเลี้ยงชีพโดยชอบ
- ความรับผิดชอบในเรื่องของความสัมพันธ์ สอดคล้องกับเบญจศีลข้อที่ 3 คือ การไม่ประพฤติผิดในกาม และเบญจธรรมข้อที่ 3 คือ ความสำรวมในกาม
- การตั้งใจพูดและฟังอย่างมีสติ สอดคล้องกับเบญจศีลข้อที่ 4 คือ การไม่พูดปด และเบญจธรรมข้อที่ 4 คือ พูดความจริง
- การบริโภคน้ำอย่างมีสติ สอดคล้องกับเบญจศีลข้อที่ 5 คือ การไม่เสพของมีนเมา และเบญจธรรมข้อที่ 5 คือ ความระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ

นิยามศัพท์

1. การประยุกต์พุทธวิธี หมายถึง การนำวิธีการสื่อสารของพระพุทธองค์ ในการอบรมศาสนิกชนมาปรับใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดทำค่ายกิจกรรมสัมพันธ์กับเด็ก แบ่งเป็นวิธีการสื่อสารในด้านศิลปะวิธี 4 ประการ ได้แก่ 1.ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจเหมือนตาเห็น 2.ให้ผู้ฟังเห็นคล้อยตาม 3.เร้าใจผู้ฟังให้อยากคิดอยากทำตามทีสอน 4.ให้ผู้ฟังยอมเชื่อ ยอมรับทำรับปฏิบัติด้วยความเต็มใจ และวิธีการสื่อสารในด้านกลวิธีอีก 8 ประการ ได้แก่ 1.รู้จักบุคคลที่จะสื่อสาร 2.เลือกธรรมะให้เหมาะกับบุคคล 3.สื่อสารจากรูปธรรมไปหานามธรรม 4.สื่อสารจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก 5.สื่อสารจากสิ่งที่รู้อยู่แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้ 6.สื่อสารจากการเปรียบเทียบหรือด้วยอุปมาอุปไมย 7.สื่อสารด้วยอุปการณ และ 8.สื่อสารด้วยการทำตัวอย่างให้ดู

2. เด็ก หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยแบ่งเป็น

- โรงเรียนบ้านหางสูง จำนวน 66 คน
- โรงเรียนบ้านปงชัย จำนวน 34 คน

3. การพัฒนาตนเอง หมายถึง การปรับเปลี่ยนและจัดพฤติกรรมให้สอดคล้องกับหลักอุดมคติ 5 ประการที่พึงปฏิบัติของชาวพุทธ

4. หลักอุตมคติ 5 ประการ หมายถึง แนวทางในการดำรงชีวิตที่พึงปฏิบัติของชาวพุทธ ซึ่งประยุกต์จากหลักเบญจศีลเบญจธรรมในพุทธศาสนา มี 5 ประการ ได้แก่

- ความเมตตากรุณา
- ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ความรับผิดชอบในเรื่องของความสัมพันธ์
- การตั้งใจพูดและฟังอย่างมีสติ
- การบริโภคอย่างมีสติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้พัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องของวิธีการสื่อสารที่นำเอาพุทธวิธีมาใช้
2. สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาในเชิงปฏิบัติการ หรือประยุกต์ใช้ในด้าน

อื่นๆได้